

Egyetemi ifjúság és katolicizmus a „neobarokk társadalomban”

Adatok a Foederatio Americana történetéhez

Az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország kül- és belpolitikailag gyökeresen megváltozott helyzete a katolikus egyház számára a korábbiaknál kedvezőbb szervezkedési lehetőségeket biztosított. A területi változások ugyan jelentős katolikus birtokokat, egész és töredék egyházmegyéket, fontos egyházi centrumokat szakítottak le a külsőleg szét tört, de belsőleg önállóvá és függetlenné vált Magyarországról, mégis lényegesen megnövelték a katolikusok országos arányszámát és a magyar közéletben vitt szerepét.

A katolicizmusnak Európában szinte példa nélküli — sőt, sokban az európai fejlődéssel szembeni — reneszánsza azonban a belpolitikai változásokkal is, a Szekfű által oly találóan jellemzett „neobarokk társadalomnak” az előző korszakoktól eltérő tájékozódásával és útkeresésével magyarázható.

A forradalmak leverése és az azt követő véres megtorlások, majd a konszolidáció időszakának múltat boncoló megnyilvánulásai bizonyították: a hivatalos álláspont már nemcsak a két forradalom ideológiáját és intézkedéseit tagadja meg és utasítja el, de a forradalmak egyenes előzményének tekintett dualizmus „túlzott liberalizmusát” is. Trianon végzetes igazságtalanságai s az ezzel járó teljes kiábrándulás következtében fogalmazhatták meg azt az alapján hamis, ám alkotóelemeiben sok valóságot tartalmazó tételt, miszerint a dualizmus és a forradalmak Magyarország megcsonkítását eredményező politikája zsákutcába torkollott, nemzetvesztő volt. Ennek elítélésén túl azonban — mondták — el kell vetni a Magyarországot megnyomorító békeszerződés kiagyaloílnak és végrehajtóinak, azaz a polgári demokrácián felépülő nagyhatalmaknak a politikai rendszerét is.

A liberalizmussal, a demokráciával, a természetes ellenségnek tekintett kommunizmussal szemben, a megtagadott értékek és ideológiák nyomán támadt hiátus kitöltéséhez új, megfogható és pozitív programra volt szükség, melyet „keresztény” és „nemzeti” jelzővel illettek. Az előbbieken felvázolt gondolati konstrukció szerint a „keresztény” jelző eredeti értelme — miként a „nemzetié” is — lényegesen kitágult és felhígult: az aktív hitvallás vállalása mellett antiliberális és antidemokratikus színekkel, valamint — a Tanácsköztársaság vezetőinek túlnyomórészt zsidó származására hivatkozva és reagálva — antiszemita, illetve „nem zsidó” jelentéssel bővült.

A „keresztény” jelzőnek ehhez a tartalmi átalakulásához — ha részesülni kívántak a hatalomból (ezt pedig nyilván kívánták) — igazodniuk kellett a keresztény egyházaknak is. Ezt lényegesen megkönnyítette, hogy az egyházak az 1870-es évektől — a modern tudománnyal, kultúrával és politikai áramlatokkal szemben — védekező állásba szorultak. Híveik száma erősen csökkent, az őszirózsás forradalom, valamint a Tanácsköztársaság számos — sokszor valóban el-

sietett és elhamarkodott — vallásellenes döntése pedig tovább rendítette addigi pozícióikat.

A keresztény egyházak vezetői e számukra rendkívül káros folyamat megállításáért és visszafordításáért látták elengedhetetlennek az ellenforradalmi rendszer politikájának és ideológiájának támogatását. Másrészt a politikai vezetés is számított az egyházak segítségére: a konszolidációt csak az ország lakosságának döntő hányadát kitevő hívők megnyerésével lehetett elérni. A katolikus egyházat ősi szervezete, szabályozott és koncentrált belső felépítése, kulturális és gazdasági súlyának gyarapítási vágya és politikai céljai egyaránt a konzervatív vagy reformkonzervatív, a „keresztény-nemzeti” irányzatokhoz kötötték. E szellemben — a „társadalmi rend és béke” megőrzésének érdekében — kívánták az egész katolikus társadalmat, különösen az ifjúságot nevelni, szervezni és irányítani. „Az ifjúság szemefénye volt és marad is mindig az egyháznak — szögezte le a magyar katolikus püspöki kar 1941. október 8-i pásztorlevele. — ... A katolikus ifjúsági szervezetek soraiban nagy erő rejlik nemcsak a keresztény világnézet, hanem a nemzeti szellem számára is.”¹

E nagy erő megfelelő kiaknázására alakult a *Foederatio Americana*, a két világháború közötti Magyarország egyik legnagyobb és legbefolyásosabb ifjúsági és társadalmi szervezete is. Tóth József, az *Americana* szellemi arculatának egyik megteremtője szerint az egyesület 1921-es megszületése egyenes következménye volt annak, hogy a világháború előtti liberalizmus és „a racionalisztikus anyagelvűség tanainak terjedésével aránylagosan csökkent a kereszténység, főleg a katolicizmus befolyása a társadalmi és közéletre.” Csak a veszített háború, a forradalmak és Trianon hozták meg a késői „nagy feleszmélést”: ebből és „az egyetemi polgárság felbuzdulásából pattant ki a jelszó: vissza a kereszthez, vissza a valláshoz, vissza a szentistváni örökséghez, a katolicizmushoz. E gondolatból született a *Foederatio Americana*”, a „20. század lovagrendje”, a „magyar kishitűség, szalmaláng negációja”, melynek fő célja a „katolikus szellem restaurálása” volt.²

Az egyetemi és a főiskolai hallgatók 1918—1920 között szervezett egyesületei lényegesen különböztek a dualizmus korának főiskolai egyesületeitől. Az 1870-es évektől ugrásszerűen gyarapodott az egy-egy főiskolára vagy egyetemre kiterjedő s ezek fegyelmi hatósága alá tartozó — ún. kebelbeli — ifjúsági egyesületek száma. E szakmai vagy világnézeti alapozású tömörülések azonban inkább csak asztaltársaságok voltak, melyeknek az együttműködés és némi karitatív munkálkodás mellett bálók megrendezése vált szinte elsőrendű feladatává.

Ezzel szemben az 1918—1920 között alakult egyesületek általában több főiskola ifjúságát fogták össze, országos hatáskörűek és elsősorban politikai jellegűek voltak. A *Piros-Fehér—Zöld Blokk*, az „*egyetemi zászlóalj*”, az ezekből szerveződő *bajtársi szövetségek* és a különböző irányzatokat egyesítő *Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége* mind-mind aktívan politizálva és keresztény jelszóval indultak útjukra, akárcsak a „tisztán világnézeti alapokon álló” ifjúsági szövetségek, így a *Magyar Katolikus Főiskolai Diákszövetség* és az *Americana* is. (Természetesen ezek sem maradhattak mentesek a politika kihívásaitól, hiszen az őket irányító egyház közvetve részt vett az ellenforradalmi rendszer kialakításában, majd a megszilárdult hatalom gyakorlásában.)

A katolikus főiskolai egyesületek csaknem fél évszázados múltra tekinthettek vissza Magyarországon. Az 1919 előtt is működők — a *Szent Imre Körök*, a *Mária Kongregációk*, a kollégiumi és önképzőkörök, a növendékpapok szervezetei, a *Szent Imre Kollégiumok* (összesen 33 egyesület) — 1921 novemberé-

ben, önállóságukat megtartva tömörültek a Magyar Katolikus Főiskolai Diák-szövetségbe. A Szövetségnek az Emericana is tagja volt, bár 1928-tól függetlenítette magát annak tevékenységétől.³

Az ifjúsági egyesületek mellett a katolikus társadalmi szervezetek intenzív munkája is 1919-től — az első egyházközségek létrejöttétől — számítható. Az egyház figyelme a társadalmi egyesületek szervezésénél minden osztályra, mind-egyik korosztályra és mindkét nemre kiterjedt. A cél Magyarország katolikus lakosságának mozgósítása volt. Ez azonban nem valósulhatott meg, mert a hierarchiának egységesen alárendelt szervezetek — éppen a túlzott differenciált-ság miatt — szétaprózódtak, egymással rivalizáltak, s így irányíthatatlanokká váltak.⁴

Az Emericana az említett hazai előzményeken kívül német példák hatását tükrözte. Az egyesületalapítás gondolata is német földről származott. A müncheni egyetemen germanisztikát tanuló Schwartz Elemér elhatározta: a *Cartel Verband der Katholischen Deutschen Studentenverbindungen* mintájára katolikus főiskolai szövetséget hoz létre Magyarországon. A fiatal cisztercita tanár — a Pázmány Péter Tudományegyetem későbbi neves professzora — 1921 májusában tért haza, s megfelelő támogatót talált tervei kivitelezéséhez. Bitter Il-
lés, a budai Szent Imre Gimnázium szervezője — Schwartz Elemér felettese — karolta fel a diákszövetség ügyét. Ő szintén úgy vélte: a katolikus diákokat az egyetemen is katolikus szellemben kell összetartani. Ennek érdekében 1921. június 21-én, a budai Szent Imre Gimnázium évváró ünnepélyén tizenegy érettségizőt avatott „Szent Imrész leventévé” — ők voltak az Emericana első tagjai.⁵

A cisztercita alapítású, s a ciszterekhez kötődést mindvégig ápoló-megtartó Emericana a szerény kezdetek ellenére sem szürkült el, nem maradt apró és jelentéktelen egyesület. 1921-ben három, 1922-ben négy, 1923-ban hét új tagegyesülete (corporatiója) alakult; 1926 tavaszán 33, 1941-ben pedig már 72 corporatiója volt. A taglétszám is igen gyorsan emelkedett: a kezdeti tizenegy után 1924 júliusában 2461, 1926 tavaszán 6084, 1931-ben 9000-nél, a 30-as évek közepén 10 000-nél, 1941 augusztusában pedig — valószínűleg kissé túlzó adatok szerint — már 16 000-nél több bejegyzett tagot számlálhattak.⁶

Bár az Emericana hivatalosan egyetemi és főiskolai szövetség volt, más bajtársi egyesületekhez hasonlóan a hallgatói korból már jócskán kiöregedett tagjai is voltak: olyan, általában diplomás, értelmiségi és tisztviselő támogatói, akik a hely- vagy környékbeli katolikus intelligenciát képviselték. Az Emericana igényét az ifjúság és a magyar katolikus középosztály összefogására a korabeli politika is helyeselte, hiszen „az idősebbek, fiatalok együttes közösségi élete és tevékenysége csökkenti a nemzedékek közötti feszültséget és előmozdítja a társadalmi szerveséget és folytonosságot”.⁷

Az Emericana — más katolikus ifjúsági egyesületektől eltérően — nem kulturális, hitbuzgalmi, karitatív, gazdasági vagy tudományos céllal, hanem elsősorban *társadalmi egyesület*ként, a „dekatolizált magyarságot rekatolizálni” törekedve, az „ifjúság katolikus világnézet szerinti társadalmi megszervezésére” alakult.⁸ Így nem meglepő, hogy az Emericana tagjainak többsége az idősebb korosztályból került ki. A diákok csupán a mindenkori létszám kb. egynegyedét adták.⁹

Az Emericana egyre szélesebb terjeszkedését nemcsak társadalmi, de országos jellege is biztosította. Az első hat corporatio Budapesten alakult, de már ezek is az azonos megyéből vagy városból származókat tömörítették. 1921 októberében szervezték az első corporatiót, a Trans Danubiat, s alig egy év múltán, 1922 novemberében, az egri Érseki Jogakadémia hallgatói már megalakították az első vidéki tagegyesületet, az Agriát. Hamarosan az ország

minden táján sorra születtek a corporatiók. 1926-ban a következő helyeken találkozunk velük: Sopron, Vác, Eger, Miskolc, Keszthely, Rákosliget és Szeged. Pécsen és Magyaróváron pedig már két-két corporatio működött.¹⁰

Az Emericana szervezete a német *Burschenschaftok* és az ezek hatására alakult magyar bajtársi egyesületek: a *Turul* és a *Hungária* felépítését követte. E szervezetekben is több corporatio tömörült. A diákok — a próbaidős „*daruk*” vagy „*apródok*” és a már rendes tagnak számító felsőbbéves „*leventék*” — mellett öregurak — a már oklevelet szerzett „*dominusok*” —, valamint *tiszteletbeli dominusok*, „*patrónák*” és *pártoló tagok* tartoztak ezen egyesületekhez. Míg azonban a *Turul országos hatáskörű és felekezetközi*, a *Hungária szakmailag elkülönülő*, s így csak a Műegyetemen szerveződő társadalmi egyesület volt, az 1927-ben alakult *Szent István Bajtársi Szövetség* pedig politikai jellegével (a *legitimista* fiatalokat fogta össze) túnt ki, addig az Emericana szigorúan vallási alapozású, de szintén az egész országra kiterjedő Foederatio volt.

Az Emericana alapszabályait 1924. augusztus 14-én, Huszár Károly parlamenti interpellációjának hatására hagyta jóvá a Belügyminisztérium. Ekortól, lényegében változatlan formában, az egyesület 1946-os betiltásáig érvényben maradt az Emericana „alkotmánya”, melyben csak apróbb módosítások és kiegészítések — ezek közül az 1933-as és az 1939-es változtatások a legfontosabbak — történtek.

Az egyesület célja „a magyar egyetemek, főiskolák és főiskolai jellegű intézeteknek... katolikus Corporatioit egységesen irányítani, a Corporatiók tagjait a gyakorlati katolicizmusra nevelni, kifelé egyetemlegesen képviselni s anyagilag és erkölcsileg támogatni. A cél elérésére szolgáló eszközök: gyűlések, ünnepélyek, felolvasások, gyakori érintkezések.” Emellett „követeli a párbajnak, mint vallás- és kultúraellenes intézménynek eltörlését” is. Mint szervezet „politikával nem foglalkozik, tagjaitól azonban megköveteli, hogy politikai tevékenységük ne ellenkezzék a katolikus egyház tanításaival és a magyar nemzet alkotmányának törvényeivel és szellemével”.¹¹

Az Emericana alapegységei, a *corporatiók* a Szövetségen belül önállóak voltak, s lehetőleg földrajzi szempontok alapján tömörültek. Latin nevet és jelmondatot, általában magyar védőszentet, saját címert és monogramot választottak. Élükön a „*prior*” állt, aki a corporatiót az Emericana központ szerveiben is képviselte. Munkáját a választott tisztikar segítette. A corporatiók a katolikus társadalmi és közéleti előkelőségek közül „*protektorokat*”, védnököket kértek föl egyesületük támogatására.

A corporatio kisebb egységekre: a *leventék* és az *apródok* „*curiá*”-jára, az öregurak „*convent*”-jére, a kis- és nagyasszonyok „*familiájára*” tagolódtak. A *curiák* az egyetemi és főiskolai hallgatók katolikus szellemű diáktársasági életének kialakítását tekintették fő feladatuknak. A katolikus középosztályt képviselő conventek „az akadémikus ifjúság védelme, segítése, irányítása, vezetése” érdekében alakultak. Tagjai, az öregurak, számszerűen s társadalmi súlyukat tekintve is az Emericana vezetői voltak, akik befolyásukat a döntően szintén a középosztályból származó fiatalokra könnyen megőrizhették. A corporatio harmadik tagozata, a familia rendszerint a convent öregurainak feleségeiből vagy leányaiból toborzódott „a szülői otthon melegét pótló katolikus családi milió” megteremtésére. A familiák rendezte piknikeken, táncesteken, Mikulás- és karácsonyfa-ünnepélyeken és az évente megtartott Nagybalon „az emericánás ifjú a katolikus szellemű úri modort, a tiszta értelmű társasági formákat” is elsajátíthatta. A familiák tagjai erélyesen ápolták a családvédelmet, karitás akciókban vettek részt, Anna királyi főhercegasszony vezetésével pedig már 1926-ban mozgalmat indítottak az erkölcstelen divat és tánc ellen.¹²

A corporatio három tagozata félévente legalább egyszer közös gyűlést, ún. *Kiskáptalan* tartott.

Az emericánás ifjúság a curiak mellett 1926-tól „*egyetemi blokkokat*” alakított, melyek a hallgatók érdekképviseletén túl a szakképzésben is fontos szerepet játszottak: egyetemi szakonként tömörítették a fiatalokat. Külön-külön blokkja lett így a jogászoknak, az orvosoknak, a bölcsészeknek, a közigazdászoknak stb.

1939-ben az Emericánát két fő tagozatra: *társadalmi és bajtársi szerve*re osztották. A társadalmi szervezetben a convent és a familia a corporatio része maradt, míg a curia önállósult, és mint bajtársi (azaz ifjúsági) szervezet átvette a blokkok addigi szerepét. Ezentúl — továbbra is szakonként elkülönülve — „*hivatás curiaként*” működött, élén egy egyetemi vagy főiskolai tanárral, a *dominus magisterrel*, és az ifjúsági vezetővel, a *seniorral*. Bár ez az átszervezés nagyobb mozgásteret biztosított az Emericana fiatalságának, a bajtársi szerv ezután is csak egyetemi és főiskolai ügyekről tárgyalhatott: politikai, gazdasági, szervezeti kérdésekben változatlanul a társadalmi tagozat mondta ki a döntő szót.¹³

A blokkok, majd a hivatás-curiák serkentően hatottak az ifjúság szakmai fejlődésére, de az Emericana rendiségi, korporatív kiépítését is szolgálták. A XI. Pius pápa által 1931-ben kiadott *Quadragesimo anno* kezdetű enciklika nyomán az Emericana tagjainak többsége úgy érezte: a korporációs elveken fölépített társadalomban, a „közjó és az osztálybéke” megteremtésében, a forradalmi szocializmussal és a totális fasizmussal egyaránt szembeállva a katolikus egyház járhat az élen; az evolúció vagy revolúció dilemmájában az általa is vallott evolúció győzedelmeskedhet.¹⁴

A Foederatio Emericana *országos szervezete* három fő részre tagolódott: tanácskozó, határozó és végrehajtó szerve.

A *tanácskozó szervek* élén a *protektoratus*, a védnöki kar volt. Ebben a fővédnökök — Magyarország hercegprímása és az erre fölkért „kimagasló katolikus férfiak” —, a korporatiók protectorai és a magyarországi tanítórendek főnökei foglaltak helyet. A tekintélyvel oly sokszor hangoztató egyesületnek a protectorátusban voltak a legbefolyásosabb, az egyházi és a világi hatalom széttephetetlenségét bizonyító tagjai. Albrecht, József és József Ferenc királyi hercegeket, Schuschnigg osztrák kancellárt, Brüning német miniszterelnököt ugyanúgy megtalálhattuk itt, mint Szekfű Gyulát, Hóman Bálintot, Kornis Gyulát, Gerevich Tibort, Magyary Zoltánt és a magyar tudományos és művészeti élet más kiváló képviselőit, vagy Friedrich István volt miniszterelnököt, Skerlecz Miklós nyugalmazott horvát bánt, Törley Dezső gyárost, Rottenbiller Fülöp államtitkárt és további vezető politikusokat, nagybirtokosokat és nagytőkéseket.¹⁵

Az Emericana többi tanácskozó szerve is a korporatiók vezetőiből állt, s a protectoratushoz hasonlóan általában évente egyszer ülésezett, az egyesület diszes közgyűlése, a *Nagykáptalan* előtti napon. A *Nagykáptalan* nemcsak a *határozó szervek*, de az Emericana összes szervei közül a legfontosabb, rendszeresen összehívott testület volt. Hatáskörébe tartozott az Emericánát érintő problémák tárgyalásának többsége: az évi jelentés és a zárszámadás felülvizsgálása, a következő évi költségvetés megvitatása, a különböző indítványok és fellebbezések elbírálása, az egyesület tisztikarának megválasztása, a szövetség alapszabályainak módosítása stb.

A *Nagykáptalan* csaknem minden alkalommal november elején, „lovagias” látványosságokkal s szinte azonos szertartások szerint zajlott. A középkori

külsőségek modern formákkal és tartalommal való megtöltése azonban gyakran sikertelennek bizonyult.

A két Nagykáptalan közötti időszakban a *Káptalan* intézkedett. A *becsület-szék* és a *Foederatio Fegyelmi Bírósága* is a Nagykáptalan állandó szerve volt.

A „*végrehajtó hatalom*” a „*Vezérség*” kezében összpontosult. Ennek élén a „*Commendator*” állt, aki — elméletileg — a szövetséget érintő ügyekben intézkedett és az Emericánát kifelé képviselte. E tisztséget 1939-ben bekövetkezett haláláig *Bitter Illés* viselte, őt *Kemenes Illés*, majd 1943 márciusától *Endrédi Vendel* követte.

A Commendatorok legfőbb munkatársa mindvégig az Emericana „szellemi atyja” *Schwartz Elemér* „*Anonymus*” (főtítkár) volt. A gyakorlatban ő irányította az egyesület tevékenységét. Szívügye volt az Emericana: saját feladata — az egyesület adminisztrációjának és propagandájának vezetése — mellett számos egyéb munkát is vállalt a Foederatio felvirágoztatásáért. Nem rajta múlt, hogy tisztességes és becsületos szándékait kevésbé tudta megvalósítani.

A Commendatoron és az Anonymuson kívül a Praeceptor (elnökhelyettes), a Praelatus (főpap), a Magister Magnus (az egyetemi és főiskolai hivatás-curiák vezetője) és az Archiadvocatus (főügyész) voltak a Vezérség tagjai. Közülük *Gerevich Tibor* Magister Magnust kell kiemelni, aki szintén igen sokat tett a katolikus főiskolásokért.¹⁶

Az Emericana „*tisztikara*” a néhány taggal kiegészített Vezérség volt. A „*Cancellária*” önálló intézkedési jog nélkül végezte az egyesület adminisztrációját, a „*Felügyelőbizottság*” pedig a vagyon- és pénzkezelést ellenőrizte.

Az Emericana különböző szervei gyakran egymás feladatát kereszttezték, a hatékony munkát pedig inkább akadályozták, mint segítették. Rengeteg bizottság csupán azért alakult, hogy az előkelő tagok a kevés elfoglaltsággal járó bizottságelnöki funkcióban reprezentálhassanak. Az egyesület 1927-es zászlószentelésére létrejött Ünneprendező Bizottság pl. tizenöt — külön-külön elnökséggel rendelkező! — fakultást foglalt magába, az Emericana országos szervezetének pedig — az albizottságok nélkül — 1926-ban tizenhárom, 1940-ben már huszonhárom állandó bizottsága volt.¹⁷

Az Emericana szervezetének rövid összefoglalásából is kitűnik: rendkívül és szükségtelenül bonyolultak voltak az alapszabályok, melyek a különféle szervek sokaságának megteremtésével és egymáshoz való viszonyuk körvonalazatlanságával nem az egyes egységek felelősebb önállóságát, hanem a minél teljesebb centralizációt hivatottak biztosítani. Így az Emericana, mint tipikusan antidemokratikus szervezet, fölülről, központilag irányította kisebb egységei tevékenységét. A túlszervezettség, a hatáskörök tisztázatlansága és egymásba olvadása által maga a „szervezet” kelt önálló életre és az egyesület fölé magasodott. A többi katolikus társadalmi mozgalomhoz hasonlóan erősen konzervatív szemléletű világi vezérkar — már származásánál fogva is — az arisztokrácia és a középosztály egységének megteremtésén fáradozott, eleve kizárva bármiféle társadalmi nyitás, megújulás és felrissülés lehetőségét.¹⁸

Számosan, különösen az ingatagabb anyagi háttérrel rendelkezők, csak érdekből, szociális támogatás és kedvezmények megszerzéséért, a tehetősebbek pedig társadalmi presztízsük emeléséért léptek be az Emericánába. Az előkelőségek inkább csak nevüket és anyagi segítségüket adták. Mivel egyszerre általában több egyesületnek voltak tagjai, egyik munkájában sem vehettek aktívan részt, ugyanakkor már névleges tagságukkal is kifejezték igényüket az egyesület nekik tetsző vezetésére.

Az Emericában kínosan ügyeltek az „úri jómodor” betartására. Régi illemszabályokat újítottak föl, s még a báli meghívókat is körültekintően állították össze, hiszen „egy-egy név kimaradása, vagy meg nem felelő helyre kerülése felesleges sértődésekre adhatna okot”.¹⁹ Szertartásrendeket készítettek az egyesületi élet szabályozására, aprólékos utasításokat adtak a különböző összejövetelek megtartásához.²⁰ A curia — a corporatiók ifjúsági tagozata — ülésein pl. „mélyreható világnézeti képzés” keretében beszéltek meg az emericánás problémákat. Hogy ez a gyakorlatban mit jelentett, azt élesen megvilágítják a curiák „szokásrendjei”. A Sophiana corporatio curiájának — a többi corporatióéhoz hasonló — szokásrendje szerint az ülés megnyitása után az ifjúsági vezető „Imádkozzunk!” parancsot adott, mire a curia állva szavalta el a „Magyar Hiszekegyet”. A hivatalos ügyeket tárgyaló officiumot követően a curia serlegéből „komoly poharat” — félliternyi bort — üritett ki valamelyik levante. A fidelitás, azaz a vigadozás alatti italozás különböző módozatainak leírásában — ez teszi ki az egész szokásrend több mint kétharmadát! — ropant leleményes a szabályzat. Gyaníthatóan gyakori volt a szándékos szabálysértés, hiszen a „fidelitas alatti tévedések mindenkor korrigálандók: rövid, hosszú korttyal, esetleg súlyosabb tévedésnél ex-szel”. (A kortyok természetesen borban értendőek!) Ezenkívül a szimpátia megvallásaként „szimpátia pohár”, vidám történetek elmesélésekor „víg pohár”, de „szomorú pohár” és egyéb alkalmakkor lehajtott poharak is gazdagították a curia itallapját. „A szigorú katolikus formák közötti vigadozás sem nélkülözhetette azonban a „mélyreható világnézeti képzést”, amely abban nyilvánult meg, hogy a „Trianon!” parancsra mindenki fölállt, „s magábaszállva gondol[t] arra a nagy tragédiára, amit . . . ez a szó jelent”.²¹ Valószínűleg szintén erősen támogatta Magyarország revíziós törekvéseit az Emericana közgazdász blokkjának 1937. áprilisától bevezetett s hetenként megtartott emlékezése, melyben a „Nemzeti Hiszekegy” elmondása és a „Memento Trianonis” felszólítás után Kossuthot idézték: „Eltiport nemzet újjjászülethetik, de öngyilkos nemzetre nincs feltámadás.”²²

A curiális ülések „poharai” és a Trianonnal szembeni „heroikus és önfeláldozó” küzdelem ellenére az Emericana ifjúságának megmozdulásai és felvonulásai — éppen a szabályozott formák betartásával — igen rendezettek, fegyelmezettek és népesek voltak.

Az Emericana vezetőinek híradásai, a corporatiók rendszeres jelentései — az előbbieken elmondottak szerint nem véletlenül — rossz hangulatról, elcsüggedésről, sőt a 30-as évek végétől már válságról tudósítanak. Kalmár János, az Emericana című folyóirat főszerkesztője és a cancellaria akkori igazgatója, 1942-ben 55 corporatióról készített összefoglalót. Mindössze hat corporatióról volt jó véleménye, a többinél igen sok hiányosságot regisztrált — az ügybuzgalom és az adminisztráció hiányától a corporatiók működésképtelenségéig. Ennek alapján öt corcopario teljes megszüntetését, kilenc corporatio elnökének leváltását és több tagnak az Emericánából való kizárását javasolta.²³

Bár az Emericana szervezeti keretei 1944-ig fokozatosan bővültek — 1944 elején találkozunk a legtöbb corporatióval! —, s a taglétszám is állandóan emelkedett, az elerőtlenedés és a felbomlás jelei is világosan fölismerhetőek. Szinte teljesen eredménytelenül próbálkoztak a visszacsatolt területeken az Emericana szervezésével. (Az ottani magyarság ragaszkodott a még kisebbségi sorsban vállalt, s ezért többszörös kötőerejű egyesületeihez.) De a korábbi „csonkaországban” élő fiatalokat is inkább taszította, mint vonzotta, hogy kiátkérésükkel, társadalomjobbító törekvéseikkel szemben a Vezérség — a régi formákhoz ragaszkodva — az egyesületen belüli kisebb reformokat sem engedélyezte.²⁴

Az Emericana csak ködös és éppen ezért sokféleképpen értelmezhető politikai útmutatást adott tagjainak. Óvott az „elhamarkodott” lépésektől, „átgondolt és alaposan megfontolt” döntéseket, „ésszerű reformokat” hirdetett. „A katolikus magyar érdekek szerinti” politizálás meglehetősen általános frázisa és a politikamentesség hangoztatása azonban a tagok aktív politizálását nem akadályozhatta, sőt — éppen a politikamentesség jelszava által — lehetővé tette, hogy a legkülönbözőbb felfogású és pártállású fiatalok lépjenek az egyesületbe. Az Emericanában a „keresztény úri középosztály” sokszínű, de a rendszer fenntartásának igényében egységes politikája volt a meghatározó. Így a Foederatio a legitimistáktól a szabad királyválasztókig, a konzervatív katolicizmus híveitől a hatolikus megújulást képviselőig, a nagybirtokos vagy tőkés érdekek kiszolgálóitól a nem megrázkódtató, óvatos reformokat vállalóig a legkülönbözőbb politikai irányzatok gyűjtőmedencéjévé vált. A „végletes tévedések napjaiban... a katolikus igazságot jelentjük és képviseljük — hirdette az Emericana 1937-es, tanévkezdésre kiadott röpirata. — ...Bátran és férfiasan álljuk és háritjuk el a Szent István birodalmának megmaradt darabjára leselkedő bolsevizmus rohamát. Egyformán elutasítjuk magunktól az embertelen végleteket, jelentkezzenek bár a tömegösztönök felszítására spekuláló forradalom tébolyában, vagy a barna újpogányság és a gyűlölködő vérmítosz ádáz mételyével.”²⁵

Mivel azonban az Emericana — miként a két világháború közötti magyar politika — a baloldal felé szinte teljesen zárt volt, a korabeli közállapotokkal elégedetlenkedő tagjai inkább a jobboldali radikalizmus, mint a baloldal felé tájékozód(hat)tak. Bár 1936 májusában Szegeden a Nyilaskeresztes Párt gyűlésén több emericánás szónokként is részt vett, Székesfehérváron pedig egy nyilas párttag volt az Emericana elnöke, a nyilvános fórumokon határozottan elítélték a nyilasok tevékenységét, a nyilaspárt tagjait pedig kizárták az egyesületből. A nemzetiszocializmus keresztényellenességével, „afrikai pogányságnál veszedelmesebb” barbár szellemével is szembeszálltak. Többen tiltakoztak a „faji eszme”, a németországi gyakorlat magyar átvétele ellen, s volt emericánás vezető, aki úgy vélte: sokan csak olcsó népszerűséget keresve szítják a zsidógyűlöletet, hogy a jóval súlyosabb problémákról eltereljék a figyelmet.²⁶

Az emericánás fiatalok a 30-as évek elejétől — a gazdasági világválság és a növekvő értelmiségi munkanélküliség hatására — a társadalmi és a szociális reformok mellett érveltek. Az őszinte, ám kissé konzervatív reformszándékok azonban a fontosabb kérdésekben — így a földreformmal, s különösen az egyházi birtokok részbeni felosztásával kapcsolatos tervekben — élesen ütköztek az Emericana vezetőinek merev, az egyházi és a világi hatalom változatlan keretek közötti fennmaradásához görcsösen ragaszkodó elképzeléseivel. Az Emericana folyóiratban számos közlemény jelent meg a földreformmal szemben, Tamás József a Táj- és Népkutató Központ kiállítását értékelve mégis kijelentette: minden adat, minden tény az „azonnal megvalósítandó radikális földreform mellett” szólott. Rövid közszégszociográfiákat, intenzív falumunkára buzdító felhívásokat is közzétettek a lapban, s az Emericana szociális tanfolyamai is sok hallgatót vonzottak.²⁷ Jó néhány emericánás csatlakozott a népi mozgalomhoz, s még kommunista kapcsolatai is voltak az egyesületnek. Pollner György a „tandijreform-mozgalom” felszámolása után a kommunista párt megbízásából lépett az Emericanába. 1936-tól az Emericana Orvoscsoportjának a főtítkára volt, s az Országos Széchenyi Szövetség falumunkás találkozóján is ő képviselte az egyesületet.²⁸

Bár az Emericana hivatalosan is tiltakozott a Márciusi Front 1937-es zászlóbontása ellen, a „márciusi eszmék” gyökeret eresztettek a Foederatió-

ban. Az Americana pécsi szervezete pl. 1937 májusában Illyés Gyulát, Kovács Imrét és Féja Gézát hívta meg a Márciusi Front céljainak ismertetésére. A rendezvény nagy tetszést aratott, és hála az „Americana kitűnő szervezetségének... különböző szellemű diákcsoportok közeledtek egymáshoz és a magyar írókhoz közös eszmék, közös célok nevében”.²⁹ Megjelentek emericánások azon az ülésen is, melyen a Márciusi Front 1938-ra tervezett — végül elmaradt — kecskeméti találkozóját beszélték meg a német- és nyilasellenes lapok és szervezetek képviselői. Az Americana diákjainak radikalizálódása még a marxista Révai József figyelmét is fölkelte. „Két fontos... támaszpontja van a magyar katolicizmus demokratikus irányzatának — írta —: a keresztényszocialista szakszervezetek és az Americana nevű katolikus diákszövetség... Ez a katolikus ifjúság nem akar a baloldalhoz csatlakozni, keresztény és nemzeti akar maradni, de kezd új értelmet adni az ellenforradalom jelszavainak. A Márciusi Front szegedi gyűlésén az Americana szónoka kijelentette: a keresztény és nemzeti politika egyik legfőbb parancsa az, hogy sikra kell szállni a latifundiumok felosztása mellett...”³⁰

Az Americana fiatalsága s annak idősebb, maradi irányítói között magasodó válaszfalakat — s ez a bajtársi egyesületekre általában jellemző volt! — a főiskolai szövetségek hazai kritikussai, így Kodolányi János, Könyves Tóth Kálmán, Zilahy Lajos, Szabó Zoltán, Kerék Mihály, Kovács Imre stb. is észrevették s bírálták. Felismerték: nem a tervekben, szándékokban és jóindulatú elképzelésekben van az ifjúsági egyesületek tehetetlenségének forrása. Sokkal inkább abban, hogy a reformok kivitelezését éppen azok a „nagyagrár és nagykapitalista körök” akadályozzák, akiknek pedig leginkább érdeke az ellenforradalmi rendszer s ezzel saját pozícióik erősítése. Rámutattak arra: a bajtársi és főiskolai szövetségek — köztük az Americana — vezetősége a társadalmi problémák terén ritkán jut túl diákszociális és karitatív kérdések tárgyalásánál, ám éppen „a karitatív biztosítás... a legerősebb rács, mely elzárja a szövetségeket és vezetőiket egyaránt attól, hogy messzebbre tekintsenek: a magyarság velük egy fájdalmi és életkérdései felé.”³¹

Mindezek ellenére az Americana diákszociális intézményei — az 1923-ban és 1924-ben alakult menzák, az 1935-től működő kollégium — sok szegénysorsú egyetemistát segítettek olcsó vagy akár ingyenes étkezéshez és szálláshoz. Az 1926-tól szervezett, s nem sokkal ezután országoosan is kiépülő Scholák a fiatalok társadalmi neveléséről gondoskodtak. Szemeszterekre osztott tanévekben az Americana és a magyar közélet neves képviselői oktatták itt a „jövő katolikus vezetőit”. A magyar társadalmat foglalkoztató kérdések megvitatásán kívül a Scholákban a környező országok nyelveit is tanították, a magyar kisebbségek életének a revíziós szólamoknál valósabb megismeréséért. Az 1933-tól évente megrendezett Katolikus Nyári Egyetemen a diákszövetségek tagjai közül a legnagyobb számban emericánások vettek részt, általában színvonalas előadásokat hallgatva.³²

Az egyetemek és a főiskolák két világháború közötti egyesületi életében az Americana és a Turul szerepe volt a meghatározó. A bajtársi egyesületek nem az egyetem, hanem a Belügyminisztérium joghatósága alá tartoztak. Az ebből adódó gyakori súrlódások ellenére az Americana — a Turullal szemben — jó kapcsolatban állott az egyetemek vezetőségével. Az Americana nem vallott olyan radikális elveket s nem vett részt annyi — az egyetemi élet normális menetét akadályozó — tüntetésen és kivonuláson, mint a Turul vagy a Hungária, s nem legitimista alapokon szerveződött, mint a Szent István Bajtársi Egyesület. Ezért, s a hangsúlyozott felekezeti jelleg miatt is éles csatározások és hangos szóváltások zajlottak a saját kizárólagosságukra törekvő bajtársi egyesületek között.³³

A negyvenes évek elejétől, Magyarország háborúba való bekapcsolódásától mind kevesebb életjelet adott magáról az Emericana. Utoljára az 1942-es „diákegység-vitában” foglaltak állást: a vezetőség többször és erélyesen fejezte ki fenntartásait a különböző — a sokféle ifjúsági szervezetet homogenizálni szándékozó — „diákegység-memorandumokkal” s az egység megvalósítására alakult Magyar Ifjúság Nagybizottságával szemben.³⁴

Az Emericana a német megszállás következtében 1944 áprilisában szüntette be tevékenységét. Ifjúságának egy csoportja aktívan harcolt a németek és a nyilasok ellen, az egyesület székháza pedig az ellenállási mozgalom egyik katonai központja és raktára volt.³⁵

Folyóiratuk utolsó számában Endrédy Vendel commendator még reménykedett a Foederatio megújulásában, de figyelmeztetett: az egyesületnek le kell mondania „csillogó légvárairól”, alulról kell építkeznie, a túlbecsüléstől megszabadulva a hibákra is rá kell mutatnia, s így „bármilyen nyers lesz is... az új világ hajnala, mégis valóban új élet fakad” az Emericana számára.³⁶

„Az új világ és az új élet” azonban nem különösebben kedvezett az Emericának. A felszabadulás után Schwartz Elemér elkezdett kísérleteket tenni az egyesület föltámasztására. Néhány összejövetelt ugyan sikerült még megrendeznie, de a már teljesen jelentéktelenné vált egyesület 1946 júliusában — több mint 1500 egyesület betiltásához kapcsolódva, az akkori időknek megfelelő propagandahadjárat keretében — így is föloszlatták.³⁷

Az ellenforradalmi rendszer struktúrájával, ideológiájával és társadalmi beidegződéseivel szorosan összefonódott Emericana nem talál(hat)ta helyét az új társadalomban. Az egyesület felépítése és szervezete, ellentmondásos, a szélsőjobboldal és a baloldal felé egyaránt zárt politikája a két világháború közötti, a véresen és visszavonhatatlanul elsüllyedt Magyarországhoz kötődött. 1921: a konzolidáció kibontakozása az Emericana születését, az ellenforradalmi túlkapásokkal szemben a konzolidáció viszonyaihoz való ragaszkodását jelenti. 1929-től a világgazdasági válság hatására az egyesület tagjai — elsősorban a fiatalok — megváltozott szemlélettel, szociális elkötelezettséggel közelednek a társadalmi problémákhoz; a társadalmi problémák felismerésétől pedig a szélsőjobb- és a baloldali tájékozódás felé is vezetnek — néha vakvágyányra vivő — utak. A 30-as évek erőtlen reformkísérletek jegyében és a „koreszmék” kísértése ellen harcolva telnek el. A 40-es évek elején Magyarország politikájának kényszerpályára kerülésével párhuzamosan csökken a kényszerpályát elutasító, de ellene hatásosan küzdeni képtelen egyesület jelentősége. 1944—45: az Emericana ifjúságának egy része eljut az aktív német- és nyilasellenes küzdelem vállalásáig, s ezért a felszabadulás után — a többi, szélsőjobboldali kapcsolatokkal rendelkező bajtársi egyesulettől eltérően — nem tiltják be azonnal tevékenységét. 1946: a katolikus egyházzal egyre hevesebben ütköző hatalom, politikai taktikájának megfelelően (ha jogtalanul is, de a maga szempontjából érthetően) feloszlatja a vele hajlíthatatlanul szemben álló katolikus egyház egyesületeit. Köztük az Emericánát is, mely ekkor már társadalmi bázis és a megújulás jele nélkül amúgy is halálra ítélt szervezet volt. (Mint később kiderül: ha az Emericana — a KALOT-hoz hasonlóan — elfogadja a kényszerű kompromisszumokat, akkor sem működhetett volna sokáig!)

A politikai koordináták mellett az Emericana eszmei tartalma is 1921 és 1946 közé szűkítette az egyesület cselekvési lehetőségét. A reformkatolicizmust követve sok emericánás csatlakozott a 30-as évek végén — a Korunk Szava és a Vigilia köréhez hasonlóan — a demokratikus katolikus irányzathoz. Vezetőinek konzervativizmusa, egyes csoportjainak legitimizmusa azonban megakadályozta az egyesület konzervatív katolicizmustól való elszakadását.

Társadalmi téren — néhány erőtlen kísérlettől eltekintve — az Emericana nem is gondolt a középosztályon túli szervezkedésre, így a középosztály megszűnésével törvényszerűen járt együtt az egyesület fölbomlása is. Igazi egyesületi életet csak az Emericana ifjúsága élt, mely a belülről történő reformok kivihetetlenségét látva, kiábrándultan, és a 40-es évek elejétől gyakran passzívan szemlélte az eseményeket, vagy máshol keresett helyet magának.

Mindezek ellenére az Emericana a korszak egyik legnagyobb és legtekintélyesebb társadalmi és ifjúsági szervezeteként döntően befolyásolta a felsőoktatási intézmények egyesületi életét. Az erkölcsi értékek megbecsülésére tanítva, a társadalmi keretek „fontolva haladó” változtatásáért, ám alapvetően változatlan fenntartásáért harcolva a baloldal (még annak legmérsékeltőbb irányzatai!) és a szélsőjobboldal alternatíváját is elutasítva egyszerre volt német-, nyilas-, szovjet- és kommunistaellenes. E negatív állásfoglalásokkal szemben azonban pozitív programot nem mindig tudott megfogalmazni, az egyesületen belüli reformtörekvéseket pedig a konzervatív vezetőség hatalmi szóval fojtotta el. Am valódi reformok őszinte vállalása nélkül soha, semmilyen társadalmi formában nem léphetünk előbbre...

JEGYZETEK

- 1 *Gergely Jenő*: A püspöki kar tanácskozásai. A magyar katolikus püspökök konferenciáinak jegyzőkönyveiből, 1919—1944 (Bp. 1984, Gondolat) 335—336. o.
- 2 *Tóth József*: Anima Emericana (A Foederatio Emericana szelleme) 2. kiad. (Bp. 1927, Győri Hírlap ny.) 9—14. o.
- 3 A Foederatio Emericana kézikönyve. Összeáll. a Központi Tudósító Iroda (Bp. 1923, Magyar Jövő) 5—7. o.; *Ladányi Andor*: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919—1921) (Bp. 1979, Akad. K.) 73—108. o.; Az Emericana és a Katolikus Diákszövetség viszonyáról: *Molnár Béla*: Historia Foederationis Emericanae 3. rész = Emericana 1937. máj. és a Veszprém megyei Levéltár (VemL) XII 21. fondjának III/2 állagában a Foederatio Emericana elleni támadások 1929-es iratai.
- 4 *Lőrincz Zsuzsa*: Adatok a katolikus egyház társadalomszervező tevékenységéhez Budapesten (1919—1944) In: Tanulmányok Budapest múltjából XIV. köt. (Bp. 1961, Akad. K.) 584—594. o.; *Gergely Jenő*: id. mű 23—27. o.; *Szántó Konrád*: A katolikus egyház története 2. köt. (Bp. 1985, Ecclesia) 580—581. és 604—608. o.
- 5 *Molnár Béla*: Historia Foederationis Emericanae 1. rész = Emericana 1937. márc.
- 6 Az adatok forrásai: Vivat, crescat, floreat Emericana! A Foederatio statisztikája = Emericana 1924. júl.—aug.; Schematizmus Foederationis Emericanae 1925—26 (Bp. 1926, Élet Ny.); Katolikus Lexikon 2. köt. (Szerk. Bangha Béla, Bp. 1931, Magyar Kultúra) 13. o.; VemL XII 21. I/g Az Emericana ifjúsági taglétszáma 1934 őszén; Magyarország 1934. dec. 25-i száma (Kirilly Dezső „Presidens” nyilatkozata az Emericana-ról); Az Emericana Nagyszövetség Schematizmusa 1939—40 (Szerk. Kalmár János, Bp. 1940, Élet Ny.); Az Amerikana Nagyszövetség tájékoztatója az 1941—42. akadémiai évre (Bp. 1941, Élet Ny.).
- 7 *Brandenstein Béla*: A főiskola és az ifjúsági egyesületek. In: Magyar felsőoktatás 1. köt. Közzéteszi Hóman Bálint, szerk. Mártonffy Károly (Bp. 1937, Egyetemi Ny.) 237. o.
- 8 *Tóth József*: Mi az Emericana? = Emericana 1937. jún.; A Foederatio Emericana kézikönyve 8—9. o.
- 9 L. a 6. jegyzetet, valamint az Emericana c. folyóirat — általában minden év decemberében megjelent — beszámolóit az egyesület közgyűléséről, ahol a taglétszámra vonatkozó pontos kimutatásokat is közöltek.
- 10 A Schematizmus Foederationis Emericanae 1925—26 alapján.
- 11 Huszár Károly interpellációja: Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója 25. köt. (Bp. 1924, Athenaeum) 42—43. o.; Az Emericana felépítését a továbbiakban is A Foederatio Emericana katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetségének alapszabályai (Bp. 1929, Élet Ny.) és A Foederatio Emericana Katolikus Magyar Egyetemi és Főiskolai Szövetség alkotmánya (Bp. 1940, Élet Ny.) szerint vázolom.
- 12 Az alapszabályokon kívül l.: *T(óth) J(ózsef)*: Az Emericana szervezete = Eme-

- ricana 1935. jan.; A „Harc az erkölcstelen viselet és tánc ellen” mozgalomra VemL XII 21. I/e 1926. ápr. 3. és *Molnár Béla*: Historia Foederationis Americanae 2. rész = *Emericana* 1937. ápr.
- 13 *Tóth József*: Az *Emericana* rendisége = *Emericana* 1935. febr.
- 14 A Quadragesimo anno hatásáról: *Mihelics Vid*: Katolikus ifjúságunk szociális szelleme = *Magyar Szemle* 1933. febr.; *Gergely Jenő*: A politikai katolicizmus Magyarországon (1890—1950) (Bp. 1977, Kossuth) 150—157. o.
- 15 A 6. jegyzet 1925—26-os és 1939—40-es sematizmusai szerint.
- 16 Az *Emericana*ban bekövetkezett szervezeti és személyi változásokról — elsősorban hírvonatában — folyamatosan és állandóan tudósított az *Emericana* c. folyóirat. A VemL XII 21 I. állagában találhatók az *Emericana* tanácskozó szerveinek 1924—1938, II. állagában a Nagykáptalan és a Káptalan 1924—1934, III/1. állagában a Kommandatúra 1934/35—1936/37. közötti iratai és Bitter Illés hagyatéka (1923—1938), a III/2. állagban a Cancellária iratai (1924/25—1939/40) és a Schwartz Elemérhez szóló levelek gyűjteménye (1923—1937). Ezeket egészíti ki a Magyar Országos Levéltár (OL) P 1363 fondjának 4. tételle (Általános iratok), melyben 1939/40-től 1946-ig találhatók az *Emericana* történetének megismeréséhez nélkülözhetetlen iratok.
- 17 Az Ünneprendező Bizottság fakultásaira: OL P 1363 4. tét. 865/1926/27.
- 18 Az arisztokrácia és a középosztály *Emericana*-beli egységéről pl.: VemL XII 21 I/b 1927. nov. 5-i, 1928. jan. 27-i és nov. 10-i iratai.
- 19 OL P 1363 3. tét. XVIII. (1941. nov. 19.)
- 20 Így pl.: VemL XII 21 I/c 1927. jan. 5.; I/g 1935. márc. 5.; „Plenis coloribus” = *Emericana* 1926. okt.
- 21 Corporatio Sophiae (F. E. III.) Curialisának szokásrendje (Bp. 1925, ny. n.) az OL P 1363 1. tételének iratai között.
- 22 A „Memento” szövege az *Emericana* 1937. májusi számában jelent meg.
- 23 OL P 1363 4. tét. 2051, 2118, 2137/1941/42.
- 24 A szervezeti keretek kibővüléséről: OL P 1363 4. tét. 1008/b/1943/44. A visszatartott területek és az *Emericana* viszonyáról: OL P 1363 4. tét. 654, 751/1940/41, valamint 1285, 1573, 1616 és 1892/1941/42.
- 25 Az *Emericana* felhívása az ifjúsághoz = *Korunk Szava* 1937. okt. 1.
- 26 Nyilasokkal szembeni állásfoglalások: az *Emericana* 1937. márciusi rövidhíre egy egri gyűlésről; Nyilas támadás az *Emericana* ellen = *Korunk Szava* 1937. 23. sz.; Miért oly későn...? = *Emericana* 1940. jún.; OL P 1363 4. tét. 1028, 1210/1940/41 és 2103, 2413/1941/42. A szegedi és székesfehérvári esetről: VemL XII 21 III/2 1936. máj. 1. és OL P 1363 4. tét. 1938. okt. 14. (Shvoy püspök levele). A nemzetiszocializmussal és a „faji eszmével” szemben pl.: *Hargitai Lajos* glosszája az *Emericana* 1937. ápr. számában; *Berczik Árpád*: Ne higyj(!) magyar... = *Emericana* 1939. ápr.; *Széchényi György*: A fajelmélet szűk kereteiből a nemzetek és nemzetiségek európai összefogása felé = *Emericana* 1934. szept.; *Bajza József*: Integritás és faji gondolat = *Emericana* 1934. nov.; *Somogyi József*: Néhány szó a fajelméletről = *Emericana* 1938. márc.; Uő.: Még egyszer a fajelméletről = *Emericana* 1938. jún.
- 27 *Tamás József*: A Táj- és Népkutató Központ kiállítása = *Emericana* 1938. dec.
- 28 *Salamon Konrád*: Utak a Márciusi Front felé (Bp. 1982, Magvető) 77—79. o.
- 29 Az *Emericana* a Márciusi Fronttal szemben: *Bárdos László*: Egy viharos március margójára = *Emericana* 1937. ápr. A pécsi rendezvényről: *Féja Géza*: A márciusi eszmék Pécsen = *Magyarország* 1937. máj. 15.
- 30 *Salamon Konrád*: A Márciusi Front (Bp. 1980, Akad. K.) 117—118. o.; *Révai József*: Még egyszer a magyar katolicizmusról. In: Válogatott történelmi írások 2. köt. (Bp. 1966, Kossuth) 248—255. o.
- 31 *Ifj. Könyves Tóth Kálmán*: Ifjúsági mozgalmak = *Magyar Szemle* 1929. dec.; *Kodolányi János*: A magyar intellektuális ifjúság = *Századunk* 1930. máj.; *Zilahy Lajos*: Tizenöt esztendő = *Magyarország* 1934. dec. 25.; *Kerék Mihály*: A húszévesek = *Magyar Szemle* 1936. júl.; *Kovács Imre*: Az értelmiségi és a parasztfifjúság = *Magyar Szemle* 1937. máj. Az idézet: *Szabó Zoltán*: A magyar ifjúság mozgalmai = *Válasz* 1937. 3. számában.
- 32 Jelentés a Foederatio Americana Menzáinak, az Adalbertinumnak, működéséről az 1936/37. akadémiái évben (H. é. ny. n.); Kalmár János (összeáll.): Az *Emericana* Nagyrendjének Menzája és Kollégiuma = *Emericana* 1943. márc.; Schola *Emericana* = *Emericana* 1934. okt.; *Fáykiss István*: Az *Emericana* Scholái = *Emericana* 1935. márc. A Katolikus Nyári Egyetemről: *Gergely Jenő*: A püspöki kar tanácskozásai... 204—205. és 210. o.
- 33 A bajtársi egyesületek és az egyetem viszonyára pl.: ELTE Levéltára 8/b 1225,

- 1242/1933/34; 1162/1934/35 stb. A bajtársi egyesületek közötti ellentéteket világosan tükrözik az Emericana és a Turul folyóiratának (a Bajtársnak) egymás elleni állandó támadásai.
- 34 OL P 1363 3. tét. XXXVIII. 1942. ápr. 16. és 1942. máj. 19.: 4. tét. 1658, 1728, 1740 és 1753/1941/42. A Nagybizottsággal kapcsolatos vitákra l. még a Fialalok 1942. márc.—máj. és az Emericana 1942. ápr.—jún. közötti számait.
- 35 OL P 1363 4. tét. 1102/1943/44.; ikt. n. 1945. júl. 25.: Schwartz Elemér jelentése az Emericana működéséről; ikt. n. Jegyzőkönyv az Emericana Nagyrendjének 1945. szept. 18-i káptalanjáról; ikt. n. 1946. márc. 7.: Schwartz Elemér levele.
- 36 *Endrédy Vendel*: És megújul a föld színe... = Emericana 1944. szept.
- 37 A katolikus egyesületek és az Emericana feloszlásáról: Magyar Közlöny 1946. júl. 5-i és júl. 19—24. közötti számai; az Új Ember 1946. júl. 28-i és aug. 4-i számai; *Orbán Sándor*: Egyház és állam. A katolikus egyház és az állam viszonyának rendezése 1945—1950 (Bp. 1962, Kossuth) 103—105. o.; *Gergely Jenő*: A katolikus egyház Magyarországon 1944—1971 (Bp. 1985, Kossuth) 48—49. o.; *Balogh Margit*: Merénylet az Oktogonon = Magyar Nemzet 1989. jan. 21.

A címer- és pecséthasználat története címmel kiállítás nyílt a Tolna Megyei Levéltárban. Az 1990 augusztusáig munkanapokon 8 és 16 óra között megtekinthető tárlat levéltári dokumentumok segítségével ad áttekintést a címer- és pecséthasználat hazai történetéről a XIII. századtól szinte napjainkig. Bemutatja Magyarország, Erdély, Tolna vármegye, a megye települései, az egyházak, a céhek és egyesületek, a nemesi családok és magánszemélyek címereit és pecsétjeit. A levéltári dokumentumokat a Magyar Nemzeti Múzeum, a Néprajzi Múzeum, a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeum és Bogár István gyűjteményének címert ábrázoló tárgyai egészítik ki.